

9. Rozhko V. Pecherni monastyrі Volyni i Polissia / Volodymyr Rozhko. – Lutsk: Volynska knyha, 2008. – 253 s.
10. Rozhko V. Pravoslavni sviatyni istorychnoi Volyni / Volodymyr Rozhko. – Lutsk: VAT «Volynska oblasna drukarnia», 2009. – 558 s.
11. Shmuryhin O. Arkhiiepyskop Rivnenskyi i Ostrozkyi Ilarion zvershyv chyn zasnuvannia Peresopnytskoho Rizdvo-Bohorodychnoho cholovichoho monastyria [Elektronnyi resurs] / Oleksandr Shmuryhin – Rezhym dostupu do resursu: <http://www.cerkva.info/uk/news/visti/6871-rivnenska-eparhiya-novyny-25-05-2015.html>.

Natalia Golodyuk

Orthodox monastery Rivne, Ternopil and Volyn regions as the object of pilgrimage and religious tourism

This article provides an overview of the main Orthodox shrines of three regions of the north-western region of Ukraine (Rivne, Volyn, Ternopil). It is determined their historical and tourist potential for the introduction and formation of religion-routes for tourism. The article analyzes the phenomenon of religious studies and spiritual tourism, studied the causes in the Rivne, Volyn, Ternopil region. Determine their historical and tourist potentials for the introduction and formation of religion-tourism routes. This article also reveals the causes of the need for pilgrimage and tourism among believers and non-believers. The study analyzed the main shrines: Pochayiv Lavra, Mount of God, source of St. Anna, Peresopnytsya village, cave monastery and land in the village of Kurash, Saint Trinity Monastery in the village Mezhyrich, Dormition Cathedral in Vladimir-Volyn, Zimnenski Church of the Monastery The information concerns the phenomenon of pilgrimage, it's psychological foundation and structure of the theophany, which attracts the attention of tourists and religious pilgrims.

Keywords: religious tourism, orthodox sacred architecture, pilgrimage, monastery.

Надійшла до редакції 21.09.2016 р.

УДК 1.128

© Войтов Богдан
(Острог)

РЕНЕСАНСНЕ РОЗУМІННЯ ПРОБЛЕМИ ПРИРОДИ ДУШІ У ТВОРІ КАСІЯНА САКОВИЧА «ТРАКТАТ ПРО ДУШУ, НАПИСАНИЙ ВЕЛЕБНИМ ОТЦЕМ КАСІЯНОМ САКОВИЧЕМ, ЧЕНЦЕМ ГРЕЦЬКОЇ РЕЛІГІЇ»

У статті ставимо за мету розгляд ренесансних поглядів на проблему природи душі у творі К. Саковича «Трактат про душу, написаний велебним отцем Касіяном Саковичем, ченцем грецької релігії».

Автор прагне доповнити розуміння переходу релігійного сприйняття світу до філософського, від Середньовіччя до Відродження (на відміну від середньовічної культури, яка тяжіла до божественного, – це світська культура і водночас світогляд, який визнавав пріоритетними земні уподобання людини). Також показано, як ренесансне розуміння проблеми природи душі наклало свій відбиток у даному творі.

Ключові слова: Ренесанс, античність, душа, безсмертя, природа, людина.

Актуальність. Упродовж багатьох століть проблема існування тілесного і духовного ставала об'єктом всебічного вивчення та численних дискусій. Мислителі вказували на те, що світ людського буття – це не лише панування духовності, оскільки в ньому знаходить своє місце й бездуховність, носієм якої є також людина. Душа людини є осередком і носієм як духовного, так і бездуховного. У ній містяться не лише різноманітні якості духовності, а й певний потенціал особистості, джерело її діянь.

Уже в первісному суспільстві з'явилося уявлення про те, що в людині слід виділяти тіло і душу. У філософії античної епохи поняттям «душа» позначали життєву силу, активне життєве

начало. На думку тогочасних мислителів, душа була притаманна не лише людині, а й тваринам і рослинам. Сократ вважав, що у душі є два начала: завдяки першому – людина здатна розмірковувати, а друге – нерозумне – є причиною того, що людина відчуває спрагу, голод, закохується або в неї виникають інші пристрасті та бажання. Філософ вважав, що душа за допомогою вольової частини бореться з різними потягами. Сенс буття людини, її доля залежать від того, хто здобуде перемогу – розумне чи нерозумне начало. В античну епоху відомий грецький філософ Платон зазначав, що душу створив бог Деміург [16, с. 437], а Плотін, наприклад, вказував на те, що душа – це еманція світової душі [10]. Саме завдячуючи розумній частині душі, вважав Платон, людина може піднятися над своєю тваринною природою, мінливим світом матеріальних речей та долучитися до досконалого духовного буття.

Середні віки принесли великі зміни у поглядах на душу. Середньовічні філософи тлумачити твори античних авторів про душу з позицій християнського богослов'я, особливу увагу приділяючи працям Арістотеля, які суттєво вплинули на філософську думку епохи. У цю добу душа постає як протилежне тілу безсмертне начало, місце прихистку для духу. Завдяки душі відбувається єднання людини з трансцендентними силами. Християнські богослови (філософи) були одноставними у питанні щодо походження душі і наполягали на креаціонізмі. Вони стверджували, що людська душа створена Богом, оскільки Він один володіє такою силою.

Особистість людини доби Середньовіччя зводилася лише до духовності, була позбавлена плоті, тіло перетворювалося на об'єкт образи. Людську плоть вважали нечестивою, осуджували, а нерідко й принижували, оскільки спасіння в християнстві досягається через тілесне покаяння. Душа і тіло розглядалися в християнській свідомості як внутрішнє і зовнішнє існування людини. Середньовічна філософія проголосила душу вищим поняттям і єдиною метою життя, а тілесну оболонку перетворила у придаток душі. Таким чином, основою середньовічного світогляду було не тіло, а душа. Тіло розглядали як в'язницю душі, саме тому дуже поширеним став аскетизм [18; 19].

Один із відомих філософів (богословів) Фомаю Аквінським стверджувалось, що началом будь-якого тіла (організму) є душа, яка у свою чергу є формою людської плоті, щось подібне можна простежити в «ентелехії» Арістотеля [2, с. 396-397]. Разом з тим душа людини є розумною і має свою форму, яка обумовлює життя, розумову діяльність, відчуття, продовження роду, а також можливість свободи вибору морального та аморального, добра і зла, корисного та згубного [1, с. 39].

Як бачимо, погляди середньовічних філософів на душу істотно різнилися від античних. У період античності філософи приписували душі, крім моральних та добродесних властивостей, також аморальні та шкідливі. Натомість представники середньовічної філософії наділяли людську душу лише моральними та добродесними властивостями, а все погане або, як вони називали, гріховне – плоті. Також середньовічні мислителі говорили про постійне протистояння в людині морального і аморального, правильного і неправильного, добра і зла, все це має привести її до перемоги Божественної душі над гріховним тілом. У філософському відношенні для середньовічного, а згодом і ренесансного періоду характерна істотна трансформація античної концепції душі.

Тому наша стаття ставить за мету розгляд ренесансного розуміння проблеми природи душі у творі Саковича «Трактат про душу...».

Рівень розробки проблеми. Багато сучасних українських філософів цікавилися українською філософією доби Ренесансу. Достатньо згадати праці Возняка М.С., Горського В.С., Грабовича Г.Ю., Кралюка П.М., Нічик В.М., Огородника І.В., Стратія Я.М., Шинкарука В.І. та ін. У їхніх працях всебічно розглядаються особливості філософської думки України цього періоду. Значна увага приділяється антропологічній, онтологічній, суспільно-політичній проблематиці у творах ренесансних мислителів. Глибоке філософське осмислення творчості діячів української доби Ренесансу почалося в другій половині ХХ – поч. ХХІ ст., що свідчить про збільшення вагомості в сучасній українській духовній культурі та її збагаченню й розвитку завдяки зверненням до початків.

Виклад матеріалу. Не оминув своєю увагою проблему сутності людської душі і Сакович, який був першим на території України, хто почав вивчати і коментувати Арістотелівський

трактат «Про душу», і який використав його для своїх релігійно-філософських досліджень [14, с. 505-506], що знайшли відображення у «Трактаті про душу» («Traktat o duszy»).

Цей трактат слід розглядати як продовження «Арістотелівських проблем...». Коли в «Арістотелівських проблемах...» розглядається тема тіла, то в «Трактаті про душу», як ми можемо судити із назви – про природу душі. У передмові, автор говорить, що «наука і розмова про душу – найблагодініше творіння – не лише прекрасні і високі, але й дуже потрібні для нашого знання і спасіння. Через незнання природи душі, її властивостей і здатності між людьми поширилось багато хибних думок» [14, с. 507].

У своїх філософських поглядах на дану проблему Сакович керувався поглядами Арістотеля, основними з них були наступні. Людина – це істота, яка перебуває на пограниччі між тваринами та ангелами. Вона представляє неподільність душі і тіла, душа виступає рушійною силою, визначає сутність людського ества. Арістотель представляє душу як нематеріальну субстанцію, яка отримує свою кінцеву сутність лише через тіло. У Арістотелевому трактаті «Про душу» автором виділяється рослинна душа, яка відповідає за споживання, ріст, розмноження; тваринна, яка є носієм відчуття, жадання; розумна, що властива тільки людині. Розум представляється безсмертним, а тому після смерті тіла він зливається із всесвітнім розумом [2].

Окрім Арістотеля, Сакович також був добре обізнаним з філософською спадщиною Платона. Окремі догми цього мислителя бралися ним до уваги під час роздумів про сутність людської душі. Ідеалістична філософія Платона пояснює також протиставлення тіла й душі. Смертне тіло є в'язницею для безсмертної душі. Тіло живої істоти створене із частин вогню, землі, води і повітря, які запозичені з тіла Космосу. Душі створені із залишку тієї суміші, з якої Всевишній створив душу Космосу. Тіло, як і душу, творить розум-деміург. В одному із своїх діалогів «Федоні» [15, с. 7-80] Платон зазначав, що тіло є причиною бажань, потягів, пристрастей, воно перешкоджає людині займатися філософією. Він вважав, що сенс людського життя залежатиме від того, хто буде переможцем: нижча частина душі чи середня з вищою. В іншому діалозі «Тімеї» Платон писав, що кожна частка душі має своє місце в тілі. Розумна її частина перебуває в голові, середня – у грудях, нижча – у черевній порожнині. Створивши душі, боги розмістили їх на зірках. Душ стільки, скільки зірок, вони створені у минулому. Душі більше не творяться, а після смерті одного тіла переселяються в інше [16, с. 421-500].

«Трактат про душу», який присвячений концепції людини, Сакович, як і його прибічники, об'єднував, здавалося, непримиренні ідеї Арістотеля та Платона, відводячи кожному своє місце у комплексному філософському описі людини та її місця у Всесвіті.

Якщо в описі рослинної і тваринної душі Сакович наслідує Арістотеля, то, приступаючи до аналізу розумної душі, він повертається до неоплатонізму. Найкращою з дефініцій розумної душі він вважає Августина Блаженного [18, с. 456]. Душа, за визначенням Августина, – це «внутрішня людина» [3], якій притаманні пам'ять, воля та розуміння. Вказуючи на перевагу душі над тілом, Августин говорив, що не душа перебуває у тілі, а тіло – в душі. Він вказував, що душа не знаходиться у певному місці, а розсіяна по усьому тілу. Наслідуючи діячів Середньовіччя, а саме Григорія Ніського та Фому Аквінського, Сакович говорив, що уподібнитися Творцю тілесно людина не може, бо Він безтілесний, але може уподібнитися душевно. Єдина відмінність полягає в тому, що душа має початок, а Бог початку не має.

Для вирішення питань, що стосуються сутності душі, Сакович майстерно поєднує у своєму трактаті бачення цієї проблеми античними філософами, християнськими апологетами діячів ренесансного спрямування і на основі аналізу філософського спадку минулих століть створює власне вчення про душу, тим самим зробивши вагомий внесок у розвиток української філософії. У творі Сакович з'ясовує сутність душі та її виникнення, про що переконують назви розділів твору: «Опис душі взагалі», «Що таке душа взагалі?», «Про сили цієї душі», «Опис душі, що рухає» та ін.

У «Трактаті про душу» Сакович називає душу дієвим стрижнем органічного фізичного тіла, призначеного для життя», чи її власною життєзабезпечуючою формою, яку мислитель вважає первинною, оскільки зазначає, що «як буття, так і назва речі даються формою». Філософ зауважує також, що «ця форма повинна бути формою людського тіла», що вона безсмертна, розумна, розміщується у всьому тілі, пов'язана з ним субстанційно, і є відповідальною за життєдіяльність

кожного окремого людського органу. Таким чином, можна зробити висновок, що в поданні Саковича людська душа є подобою внутрішньої людини, схожою зовнішньо за своєю формою.

Також Сакович розмірковує над різними аспектами існування душі людини. Мислитель задумується у своїй праці над питаннями про те: «де людська душа розміщується в тілі людини? Чим відрізняється душа людини від ангела? Коли людина заражається первородним гріхом і що таке первородний гріх? Чому, не зважаючи на те, що Христос через розп'яття спокутував усі людські гріхи, а в наших пращурів первородний гріх знімається таїнством хрещення, все ж ми, народжені батьками, цим гріхом заражаємося? Чому новонароджені, крім матері Божої, підпадають під цей гріх?» [17, с. 447-448].

Сакович спростовує погляди тих богословів, які вважали, що, вдихнувши в людину душу, Творець в такий спосіб дає їй частинку себе самого. «З того, що людина створена за образом Божим, – вказує Сакович, – не означає, що вона повинна мати божество, оскільки ту подібність, якою наша душа уподібнюється Богу, вона має як божу благодать і дар божий, а не тому, що вона сотворена з його єства. Навіть якщо б вона походила з божого єства, то була б Богом і не знала б жодних випадкових змін, ніколи нічого не забувала б, усього могла б досягти без зусиль, не піддавалася б ніяким хворобам і сумама ...» [17, с. 501].

На думку філософа, душа перебуває у гармонійній єдності з тілом людини. Через існування такого поєднання про стан душі можна вести мову лише в тому випадку, коли вона локалізується в тілі. У цьому ж контексті автор викладає роздуми стосовно того, що повинно означати життя у злагоді з оточуючим світом, як слід себе вести із почуттями, їжею, сном. Розкриваючи власне бачення питання локалізації та розміщення душі, Сакович подає погляди мислителів різних епох. Звертається до філософських поглядів Платона, який говорив, що душа міститься в мозку, а Арістотеля стверджував, що душа перебуває в серці. Слід відзначити, що в цьому питанні Сакович схилився у поглядах до Платона. Але в підсумку приєднується до спільної думки християнських філософів, які вважали, що «душа повністю розміщена у всьому тілі і у кожній частині» [17, с. 491].

Як було зазначено, мислитель неоднозначно тлумачить сутність душі, наділяє її самостійністю, простотою та безсмертям [4]. Підтверджується платонівська ідея про те, що душа може існувати й діяти без будь-якого тіла. Проте Сакович, подібно до вчення Фоми Аквінського, обмежує розглянуті твердження на зразок арістотелівського натуралізму, в яких намагається поєднати платонівські твердження з арістотелівськими трактуванням душі, яка здатна до життя через форми природного тіла.

Викладаючи різні точки зору на проблему походження душі, Сакович схилиється до думки про її Божественну природу. У цьому контексті мислитель стверджує, що вона батьками лише передається, а Богом вдихається. У «Трактаті про душу» автор наводить погляди різних вчених і філософів (арістотелівське: душа – це форма органічного тіла, та платонівська – самосутність) на походження душі, що засвідчує про велику ерудицію автора книги. Сам автор дотримується точки зору, згідно з якою душа – є Божим творінням, тоді як тіло дається людині її батьками. «Душа походить не від імені батьків, – вказує Сакович, – а створюється богом і вливається в тіло чолові'яга» [17, с. 447], тобто з'єднуючись з ним субстанційно. Тому людське тіло філософ називає душевним. Таке тіло, на його думку, мав Адам, перша людина на землі, створена Всевишнім, таким самим тілом володіють і будуть володіти всі люди аж до Страшного суду, під час якого душевне тіло людини перетворюватиметься у духовне.

У трактаті автор акцентує також свою увагу на дослідженнях основних властивостей душі. При цьому він часто коментує твори різних філософів і богословів періоду античності та Середньовіччя (серед них, зокрема, твори перського філософа Авіценни «Про почуттях і відчуттях» і «Книга про душу»).

У своєму творі Сакович не оминув і проблему поділу душі, яку він поділяє на три роди – рушійну, чуттєву і розумову (раціональну), так само як і Арістотель. Однак, тут слід відмітити, що троякість душі, за грецьким філософом, вважалася Саковичем, як одна, а те, що Арістотель називає родами душі, є її здатностями. Рушійна душа: «яка рухає або живить і зрощує, латиною – vegetative (рослина), є ні що інше, як форма природного тіла, складеного із різних частин і членів, та має здатність жити рослинним життям». Також ця рушійна душа

має три здатності, а саме: «nutritive (живильна), augmentative (зрощуюча), generative (породжуюча)» [17, с. 449]. Рушійна здатність душі людини містить у собі силу зростання, властиву всьому живому, – як рослинам, так і тваринам й людям.

Душа чуттєва – це душа тварин, яка є «...формою природного тіла, що складається з різних частин і членів та має здатність жити чуттєвим життям...». Також він говорить, що вона є більш шляхетною і досконалою, ніж душа, яка рухає (anima vegetativa): «...бо, крім згаданих трьох сил, притаманних душі, що рухає, якими чуттєва душа володіє більш досконалим способом, вона має й інші сили – зовнішні і внутрішні чуття, яких немає перша...». Ця душа не створена Богом, а виникає, як й інші матеріальні форми (чинники). Чуттєва здатність людської душі ґрунтується на зорі, слусі, нюсі, смаці, дотику – як на зовнішніх відчуттях; і на фантазії, пам'яті, розумові (у людей) або ціннісній (у тварин) силі – як на внутрішніх почуттях [17, с. 450-555].

Душа розумна – ці здібності душі притаманні виключно людині. Розумна душа є формою природного тіла, що складається з різних частин і членів та спроможна жити розумним життям. Розглядаючи проблему розумної душі, Сакович наводить її визначення античними філософами, аналізує роздуми про душу, що містяться у Святому Письмі, а також використовує дефініцію Августина Блаженного, до якої він помітно схиляється. Що ж стосується народження людини і тварин із сімені, то щодо тіла, твердить Сакович, слід погодитися, але воно не властиве душі, бо «людська душа походить від Бога, а тварини – із сімені» [17, с. 489].

Таким чином, Сакович відзначає потрібний характер властивостей душі. Людській душі, за словами філософа, притаманні такі риси: вона є рушійною (або вегетативною), чуттєвою та володіє розумовими здібностями.

Сакович не погоджувався з тими реформаційними ученнями, які визнавали абсолютне визначення Богом людської долі (лютеранство, кальвінізм). У своїх поглядах філософ був переконаний, що людина повинна відповідати за своє майбутнє вчинками, здійсненими нею. У зв'язку з цим вільна воля, можливість робити вибір, потреба вчиняти добро, як складові самовладдя душі, наводять мислителя на висновок, що майбутнє визначається не тільки Небесним Творцем, а й самою людиною. Життєдіяльність людини залежить від дії природних чинників, які перешкоджають Божому втручання у природні справи.

Виявлені Саковичем здібності душі, зокрема, визнання вегетативної душі, а також пізнавальних функцій мозку, мали як прибічників, так і опонентів. У стінах Замоїської академії викладені ним думки обговорювалися на диспутах, які носили обов'язковий характер і стосувалися різної філософської проблематики. Ймовірно, саме з цієї причини Сакович обрав їх для власних лекцій і, цілком можливо, що і він проводив подібні диспути серед спудеїв Київської братської школи, яких цікавили ці питання [5].

Не оминув автор і проблеми первородного гріха, про який ідеться в наступних частинах трактату, після розгляду проблеми душі. Його основні причини Сакович розкриває у православному дусі, і категорично виступає проти тих, хто заперечував безсмертність душі: «...тому той, хто приписує душі смертність, заслуговує не лише різкого засудження, а й суворого покарання» [17, с. 494]. Підсумовуючи твердження автора про первородний гріх, можемо сказати те, що в цій проблемі Сакович проявив себе більше богословом, ніж філософом, що й не дивно для діячів тієї епохи (для них було порвати із релігійною культурою). Але попри все він звертався до ідей ренесансного гуманізму, намагався змінити свої погляди божественно-релігійні на земні і людські (ренесансні). Використовуючи надбання західної культури разом із східними, вносив і започатковував нові елементи в українську релігійну та філософську культуру, сприяв розвитку філософського мислення.

Такі дослідники, як В. І. Крекотень, В. М. Нічик, П. М. Кралюк та інші у своїх наукових пошуках [7- 9, 12-14, 18], одностайні в тому, що «Трактат про душу» був продовженням «Арістотелівських проблеми», і напевно, становив другу частину лекційного курсу, що викладався Саковичем у стінах Київської братської школи для студентів. «Трактат про душу» присвячений князю Ієремії Чарторийському, 1 сторінка на його герб, а ще 7 сторінок – це передмови-присвяти князю-меценату. Передмови в цьому творі виконують туж функцію, що й у «Арістотелєвих проблемах» Саковича. У передмові автор наводить різні точки зору щодо походження людської

душі, її просторової організації. В загальному описуючи душу, мислитель трактує її як «актуальний стан організації фізичного тіла, що має здатність до життя», «форму природного тіла, що підлягає змінам і може мати різні якості» [17, с. 448].

«Трактат про душу» слід відносити до полемічно-богословських творів, оскільки у ньому поєднуються раціональні ідеї з теологічними догмами. Твір Саковича спонукає до дискусій, протистоянь опозиційних сторін, тобто до полеміки. Загалом «Трактат про душу» містить натуралістичні ідеї, виходить за межі церковних суперечок і богословських дискусій. У ньому виразно проступають риси викривальні, відчувається голос полеміста, власне бачення проблеми існування душі.

Водночас його бачення природи душі викликали численні обговорення, бурхливу полеміку з Києво-Печерськими ченцями [6; 11; 13]. Сам філософ неодноразово зазначав, що з усіх цих питань «між нашою милою братією є великі незгоди» [17, с. 498]. Подібні суперечки у середовищі тогочасних київських вчених та богословів викликав його постулат про те, що душа є Божим творінням, на відміну від тіла, яке дається людині її батьками. Стосовно зазначеного Сакович писав: «Деякі з наших вважають це ерессю, як у Києві, коли батько Кирило Ставровецький у своїй проповіді стверджував, що душа дається богом, то це визнали ерессю. Зі мною вони також вели великі суперечки, особливо преподобний Протосингелович, вірячи в те, що, як собача душа походить від собаки, так і людська – від людини» [17, с. 499].

Як бачимо, у «Трактаті про душу» Касіян Сакович зупиняється на таких важливих у той час питаннях, що таке душа та яка її сутність, із цього виходять її роди, здатності та намагання встановити місцезнаходження її, а в подальшому місце, де вона перебуває після умертвіння плоті, тощо. Куди душа дівається, присвячується своя глава під назвою «Про стан душі після відокремлення її від тіла та чи вмирає душа разом з тілом», що свідчить про інтерес до цієї проблеми. Знання про душу, які, на думку мислителя, є найблагороднішим творінням, не лише високі і прекрасні, а й вкрай необхідні для спасіння всього людства. Свою думку Сакович аргументує тим, що саме через незнання сутності душі, її характерних рис та властивостей, здатностей між людьми існує багато помилкових думок. Тобто Сакович закликає людей пізнавати не лише свою тілесність, а й духовність.

Окремий блок висловлювань Саковича присвячений у «Трактаті про душу» проблемі безсмертя душі. У цих висловлюваннях він вирішує низку важливих завдань, а саме досліджує стан душі після того, як вона відокремиться від тіла, з'ясовує чи властиве їй безсмертя, чи відомо душі, що відбувається тут, на землі, чи здатна вона з'являтися після смерті, в якому місці перебуває, чи може без тілесної оболонки брати участь у радостях і печалях? [9, с. 133].

Як бачимо, у філософуванні мислителя важливе місце відводилося питанню безсмертності людської душі. Пізнати сутність власної душі, на думку Саковича, має кожна людина, вона повинна прагнути до самопізнання, а тому багато часу має приділяти освіті. Усі думки і справи Саковича засвідчують, що мислитель цінував освіченість вище, ніж побожність. Цінуючи силу знань, він наголошував на необхідності освіти, творчого вдосконалення, оскільки людина, не доклавши зусиль, не зможе стати висококультурною особистістю. У своїй державі люди мають право на гідне життя згідно з їхніми природними правами.

Висновки. Отже, у «Трактаті про душу...» Сакович висвітлює основні проблеми, які перебували в центрі тогочасної науки: про сутність людської душі, її роди, властивості, локалізацію, місцезнаходження після смерті тіла. Трактуючи сутність душі, філософ намагається синтезувати основні закони природознавства й аристотелізму. Проте, висловлюючи власні сентенції про розумну душу, мислитель відходить від її розуміння як форми органічного тіла і схиляється до платонівського визначення душі як самосутності, що є безсмертною і може існувати поза тілом. Центральною ідеєю, втіленою у «Трактаті про душу» як творі ренесансного гуманізму, було піднесення гідності людини, утвердження права на розвиток індивідуальних здібностей, задоволення потреб земного життя.

Виявляючи високу обізнаність з аристотелівським розумінням душі як форми органічного тіла і платонівським як самосутності, Касіян Сакович більше симпатії виявляє до філософського вчення Арістотеля, який був ближчий до природничого й раціоналістичного тлумачення душі.

У вченні Саковича прослідковуються також і середньовічні догми. Душа – є Божим творінням, тоді як тіло дається людині її батьками. Буття душі є безконечним і може існувати у багатьох персонах. Подібно до середньовічних мислителів Сакович вважав, що душа локалізується не в розумі, чи в серці, а в усьому тілі і в кожній частині. Після смерті людини душа відходить у небо, зазнає митарств або потрапляє у пекло.

У філософському трактаті автор не відкидає християнських догматів, а навпаки користується не тільки ними, але й поглядами християнських письменників як західних, так і східних, поєднує їх із думками античних філософів. Крім того, не забуває використовувати думки вчених інших конфесій. А розуму і освіченості відводить перше місце у земному житті людини. Цими словами Сакович зближує себе з представниками доби Ренесансу і стає передовим представником на території українських земель.

Література

1. Аквінський Ф. Коментарі до аристотелевої «Політики»: Пер. з латини – К.: Основи, 2000. – 794 с.
2. Аристотель. О душе. Соч. в 4-х томах. Т.1. – М.: «Мысль», 1976. – С. 371-448.
3. Блаженный А. Исповедь / Пер. с лат. М. Е. Сергеенко; вступ. ст. диак. А. Гумерова. – М.: Изд – во Сретенского монастыря, 2006. – 320 с.
4. Войтов Б.І. Проблема смерті й безсмертя та їх ренесансне розуміння у творі Касіяна Саковича «Вірші...» / Б. І. Войтов // Сучасні міждисциплінарні дослідження: історія, сьогодення, майбутнє: результати XI міжнародної конференції: збірник наукових праць. К. – 2015. С. – 8-12.
5. Год Б. Виховання у братських школах України і європейська педагогіка 16-17 століть / Б. Год // Рідна школа. – 2005. – № 1. – С. 52-55.
6. Дорофеев Ф.А. Православные братства: генезис, эволюция, современное состояние / Ф. А. Дорофеев. – Нижний Новгород: Издательство Нижегородского университета, 2006. – 246 с.
7. Кравців Б. Ренесанс і гуманізм на Україні; Філософія відродження на Україні / Б. Кравців. – К., 1990. – С. 300-319.
8. Кралюк П. Історія філософії України: навчальний посібник / П. М. Кралюк. – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2013. – 652 с.
9. Литвинов В. Ренесансний гуманізм в Україні. Ідеї гуманізму епохи Відродження в українській філософії XV – початку XVII ст. / В. Литвинов. – К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2000. – 472 с.
10. Лосев А. Ф. История античной эстетики. Плотин. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://psylib.org.ua/books/lose006/txt28.htm>.
11. Мединський Є. М. Братські школи України і Білорусії в XVI – XVII століттях / Є. М. Мединський. – К.: Рад. школа, 1958. – 210 с.
12. Нічик В. М. Реформаційні й гуманістичні ідеї в братських школах // Нічик В. М., Литвинов В. Д., Стратій Я. М. Гуманістичні і реформаційні ідеї на Україні. – К., 1991. – 382 с.
13. Нічик В. М. Філософія в Київській братській школі / Сакович К. Аристотелевські проблеми, або питання про природу людини... Трактат про душу / В. Нічик // Філософська думка. – 1982. – № 2. – С. 54-72.
14. Пам'ятки братських шкіл на Україні (кінець XVI – поч. XVIII ст.): Тексти і дослідження. – К., 1988. – 568 с.
15. Платон. Собрание сочинений. В 4 т. / Под общ. ред. А. Ф. Лосева, В. Ф. Асмуса, А. А. Тахо-Годи. (Серия «Философское наследие»). – М.: Мысль, 1993. - Т 2. -528 с.
16. Платон. Собрание сочинений. В 4 т. / Под общ. ред. А. Ф. Лосева, В. Ф. Асмуса, А. А. Тахо-Годи. (Серия «Философское наследие»). – М.: Мысль, 1994. -Т 3. - 656 с.
17. Сакович К. Трактат про душу, написаний преподобним отцем Касіяном Саковичем, ченцем грецької релігії / Касіян Сакович // Пам'ятки братських шкіл на Україні (кінець XVI – початок XVIII сто- ліття) : Тексти і дослідження / АН УРСР. Ін-т філософії, Ін-т сусп. наук, редкол. : В. І. Шинкарук та ін. – К. : Наук. думка, 1988. – С. 443-513.
18. Українська поезія : Середина XVII ст. / упор. В. І. Крекотень, М. М. Сулима. – К. : Наук. думка, 1992. – 680 с.
19. Чижевський Д. Історія української літератури : Від початків до доби реалізму / Д. Чижевський. – Тернопіль : Феміна, 1994. – 480 с.

Literatura

1. Akvins'kij, Foma. Komentari do aristotelevoi «Politiki»: Per. z latini. – K.: Osнови, 2000. – 794 s.
2. Aristotel'. O duše. Soč. v 4-h tomah., M.: «Mysl'», 1976. – T.1S. 371-448.
3. Blažennyj Avgustin. Ispoved' / Per. s lat. M. E. Sergeenko; vступ. st. diak. A. Gumerova. – M.: Izd – vo Sretenskogo monastyřa, 2006. – 320 s.
4. Vojtov B.І. Problema smerti j bezsmertâ ta ih renesansne rozuminnâ u tvorі Kasiâna Sakoviča «Virši...» / B.І. Vojtov // Sučasni miždisciplinarni doslidžennâ: istoriâ, s'ogodennâ, majbutnê: rezul'tati HІ mižnarodnoi konferencii: zbirnik naukovih prac'. – K, 2015. S. -8-12.

5. God B. Vihovannâ u brats'kih školah Ukraïni i êvropska pedagogika 16-17 stolit' / B. God // Rîdna škola. – 2005. – # 1. – С. 52-55.
6. Dorofeev F.A. Pravoslavnye bratstva: genezis, êvolûciâ, sovremennoe sostoânïe / F. A. Dorofeev. – Nižnij Novgorod: Izdatel'stvo Nižegorodskogo universiteta, 2006. – 246 s.
7. Kravciv B. Renesans i gumanizm na Ukraïni; Filosofiâ vidroždennâ na Ukraïni / B. Kravciv. – K., 1990. – S. 300-319.
8. Kralûk P. Istorîâ filosofii Ukraïni: navčal'nij posibnik / P. M. Kralûk. – Ostrog: Vidavnictvo Nacional'nogo universitetu «Ostroz'ka akademiâ», 2013. – 652 s.
9. Litvinov V. Renesansnij gumanizm v Ukraïni. Idei gumanizmu epohi Vidroždennâ v ukraïns'kij filosofii XV – počatku XVII st. / V. Litvinov. – K.: Vidavnictvo Solomiï Pavličko «Osnovi», 2000. – 472 s.
10. Losev A. F. Istorîâ antičnoj êstetiki. Plotin. [Elektronnij resurs]. – Režim dostupu: <http://psylib.org.ua/books/lose006/txt28.htm>.
11. Medins'kij Ê. M. Brats'ki školi Ukraïni i Bilorusii v XVI – XVII stolittâh / Ê. M. Medins'kij. – K. : Rad. škola, 1958. – 210 s.
12. Ničik V. M. Reformacijni j gumanistični ideï v brats'kih školah // Ničik V. M., Litvinov V. D., Stratij Â. M. Gumanistični i reformacijni ideï na Ukraïni. – K., 1991. – 382 c.
13. Ničik V. Filosofiâ v Kiïvs'kij brats'kij školi / Sakovič K. Aristotelevs'ki problemi, abo pitannâ pro prirodu lûdini... Traktat pro dušu / V. Ničik // Filosof's'ka dumka. – 1982. – №2. – S. 54-72.
14. Pam'âtki brats'kih škol na Ukraïni (kinec' XVI – poč. XVIII st.): Teksti i doslidžennâ. – K., 1988. – 568 s.
15. Platon. Sobranie sočinenij. V 4 t. / Pod obš. red. A. F. Loseva, V. F. Asmusa, A. A. Taho-Godi. (Seriâ «Filosofskoe nasledie»). – M.: Mysl', - 1993. T 2. -528 s.
16. Platon. Sobranie sočinenij. V 4 t. / Pod obš. red. A. F. Loseva, V. F. Asmusa, A. A. Taho-Godi. (Seriâ «Filosofskoe nasledie»). – M.: Mysl', -1994. -T 3.- 656 s.
17. Sakovič K. Traktat pro dušu, napisanij prepodobnim otcem Kasiânom Sakovičem, čencem grec'koï religii / Kasiân Sakovič // Pam'âtki brats'kih škol na Ukraïni (kinec' XVI – počatok XVII sto- littâ): Teksti i doslidžennâ / AN URSSR. În-t filosofii, În-t susp. nauk, redkol. : V. Î. Šinkaruk ta in. – K.: Nauk. dumka, 1988. – S. 443-513.
18. Ukraïns'ka poeziâ : Seredina XVII st. / upor. V. Î. Krekoten', M. M. Sulima. – K. : Nauk. dumka, 1992. – 680 s.
19. Čiževs'kij D. Istorîâ ukraïns'koï literaturi : Vid počatkiv do dobi realizmu / D. Čiževs'kij. – Ternopil': Femina, 1994. – 480 c.

Voitov Bohdan

Renaissance understanding of soul nature in the work of Cassian Sakowicz «Treatise on the soul, written illustrious Father Cassian Sakowicz, a monk of Greek religion»

On the way of strengthening national spirituality, formation of modern Ukrainian philosophy great value has use of cultural and historical experience philosophical and educational activities Ukrainian thinkers XVI-XVII century who transmit the values European of Renaissance spiritual and educational culture to the native culture.

The goal of this article is consideration of Renaissance views on the problem of soul nature in the work of Cassian Sakowicz «Treatise on the soul, written illustrious Father Cassian Sakowicz, a monk of Greek religion».

The article should supplement the understanding of religious conversion to philosophical perception of the world, from the Middle Ages to the Renaissance (unlike medieval culture that tended to divine, it is a secular culture and at the same time worldview that recognize priority preferences earthly man). In this article we also want to show how the Renaissance understanding of soul nature has made its mark in this work.

The work of K. Sakovich should be attributed to the samples of Renaissance Aristotle, as in it he outlined his own vision of the problem of the human soul, based on philosophical ideas of Aristotle, through understanding the author mentioned direct experience. When a Ukrainian thinker researched the problem of the human soul, he felt a special attraction to practical experiments and comparisons of studies. All Sakovichs' philosophical conceptions were analytically processed. So, the author made a turn to the Aristotelian interpretation of human nature.

Key words: Renaissance, antiquity, soul, immortality, nature, human.

Надійшла до редакції 14.06.2016 р.